

7

FINLANDS GEOGRAFI,

jemte

en kort Handledning

i

Allmänna Geografien,

för

SÖNDAGS-SKOLORNAS

behof

AF

KARL A. FINELIUS.

Imprimatur: G. F. Aminoff.

Finlands Geografi.

Storfurstendömet Finland, som kallas på landets inhemska språk *Suomi*, *Suomenmaa* (kärrland), ligger i norra delen af Europa och hör under Kejsardömet Ryssland. Det omgifves af Ryssland, Finska och Bottniska vikarne, Sverige (gräns: *Torneå* och *Muonio* elfvar) och Norige. Landets yta, som i vidd utgör 6,844 geografiska (= 3,290 finska) qvadrat mil, är till största delen ojemna, uppfylld af höjder, skogar, sjöar, träsk, kärr och mossar. Största slätten är Österbottens kuststräcka. — **Berg:** Ifrån Norska fjällryggen, *Kölen*, utgår en bred bergås, som under namn af *Lapintunturit* (lappska fjället) stryker genom Lappmarken först i Ö. till ryska gränsen och sedan i S., hvarestefter den, inkommen i Uleåborgs län, antar namnet *Maanselkä* (landthöjden) och åtföljer på sina ställen gränsen mot Ryssland till Karelens nordöstra hörn. Här vänder den sig inåt Finland, stryker i V. och S. V., hvarunder den åtskiljer Österbotten från Karelen, Savolaks, Tavastland och Satakunda, och sänker sig i låga kullar mot Bottniska viken S. om Kristinestad. Denna ås, som hufvudsakligen består af gråstensberg, grus, sand och mull, och är än skogbeväxt, än täckt af träsk och kärr, är i början högre (dock icke öfver 1,200 f.), men aftager, ju sydligare den kommer, allt mer i höjd och utplattar sig på flera ställen i sandhedar och moar. Ifrån *Maanselkä* utgå flera biarmar både åt N. och S., af hvilka de fyra, som gå åt S., äro de förnämsta och kallas den *Kareliska*, *Sa-*

volaksska, Tavastländska och Satakunda eller *Kungasala* åsen. Genom dessa höjdsträckningar bildar inre delen af södra Finland ett högländ, der höjder, sjöar och dalar omvexla med hvarandra och der man träffar de vackraste trakter. Bland enstaka toppar äro i Lappland *Peldoivi* (öfver 2,000 f.) och *Ounastunturi* (1,931) de högsta.

På *vattendrag* är Finland rikt. Genom Maanselkä och dess armar bildas följande 5 vattensystemer: 1) *Lappmarkens vattensystem*, hvars största sjö är *Enare träsk*. Dess vatten utföres genom *Patsjoki* till Ishafvet. — 2) *Österbottens vattensystem* med följande floder och sjöar: *Torneå-elf*, med dess biflod *Muonio*; *Kemi-elf*, en af de största i landet, som flyter genom *Kemi träsk* och upptar de betydliga *Kittinenjoki* och *Ounasjoki*; *Simo-elf*; *Ijo-elf*; *Uleå-elf*, som kommer ifrån *Uleå träsk*; *Siikajoki*, *Pyhäjoki*, *Kalajoki*, *Esse-å* från *Lappajärvi sjö*, *Lappo-å* och den flergrenade *Kyro-elf*, som utfaller N. om Wasa. — 3) *Satakunda* eller det *Vest-Tavastländska vattensystemet*, hvars medelpunkt *Pyhäjärvi*, S. om Tammerfors, upptar från N. *Kuuronselkä* och *Näsijärvi* (28)*), från Ö. och S. O. *Längelmävesi* (35), *Roine* (33), *Mallasvesi* (32), *Wanajavesi* (31) och *Sorvanselkä* (36). Dessa sålunda förenade vatten utfalla sedan från *Pyhäjärvi* genom *Nokiasfors* i *Kuovesi*, som, norr ifrån förstärkt af *Kyrojärvi* genom *Kyrosfors*, utgjuter sitt vatten genom den på lax och sik rika *Kuumo-elf* i Bottniska viken. — 4) Det *Ost-Tavastländska vattensystemet*, hvars förnämsta sjö *Päijäne* (18 mil lång, 2 till 3 bred) upptar från N. *Kaitelä* (2), rik på muikkor och *Konnevesi* (3), från Ö. de förenade *Kyyvesi* (43) och *Puulavesi* (42) och utgjuter sitt

*) Siffertal efter en sjö är detsamma, hvarmed sjön är betecknad på Ekelunds och Heikels kartor.

vatten genom den laxrika *Kymmene-elf* i Finska viken. — Denna elf bildar bland andra tvenne vackra vattenfall: *Anjala* och *Högfors*. — 5) Det *Savolaks-Karelska vattensystemet*, hvars medelpunkt är *Haukivesi* (18) N. om Nyslott. Denna upptar från N. den betydliga *Källavesi* (10) och från N. O. den 11 mil långa *Pielisjärvi*, *Höytiäinen*, *Pyhäselkä* (13) och *Orihvesi* (14). Dessa vatten utfalla sedan genom *Puumala sund* i *Pihlajavesi*, som förenar sig med den 40 mil långa *Saimen*, hvars vatten utföres genom *Wuoksen* till Ladoga. — Denna ström bildar vid sitt utlopp från Saimen Finlands största vattenfall, *Imatra*, ett af de praktfullaste i Europa. — Mindre kust-åar finnas öfverallt; bland dem märkas: *Eura Åminne-å* från *Pyhäjärvi* (48) i Satakunda och *Aura-å*, hvilken rinner genom Åbo stad till Östersjön. — Midt på Tavastländska åsen, hvilken skiljer åt Satakunda och Ost-Tavastlands vattensystemer, ligger *Vesijako sjö*, som är märkvärdig därför, att den står i förbindelse med begge dessa vattendrag och således äfven sätter Finska och Bottniska vikarne i förbindelse med hvarandra.

Emedan floder och sjöar i landet äro uppfyllda med forsar och vattenfall och således mindre tjenliga till båt-fart, har man till den inre kommunikationens underlätande inrättat flera viktiga slussar och kanaler, såsom: i Österbotten *Koivukoski kanal* och *Ämmä sluss*, hvilka förena Nuasjärvi med Uleå-träsk; i Satakunda *Kaivanto kanal*, som afskär Kangasala åsen och förbinder Längelmävesi med Roine; i Savolaks *Konnuskoski* och *Warkaus slussar*, *Taipale* och *Käyhkä kanaler*, hvilka förbinda Kallavesi med Saimen; i Karelen stora *Suima kanal*, som är under anläggning och utgår från Saimen Ö. om Willmanstrand till Wiborg.

Klimatet är öfver hufvud sundt, ehuru i anseende

till vinterns långvarighet strängt. *Jordmånen* är temmeligen bördig. Bördigast äro dock Åbo och Björneborgs län, Södra Österbotten och Södra Tavastland, dernäst Nyland, Savolaks och Karelen. *Hufvudnäringar* äro åkerbruk, boskapsskötsel, jagt och fiske. *Produkter*: säd (råg, korn, hafra, något hvete och bohvete); poteter; ärter; bräder, bjelkar, tjära; smör, kött, talg, hudar; lax, strömming, sik, braxen, abbor, gädda, lake, muikka; marmor, granit, glas, jern och koppar mindre ymnigt. Fabriker och manufakturer tillvexa med hvarje år, den utrikes handeln är blomstrande och skeppsbyggeriet har under de seduare åren varit i starkt tilltagande. Den inre handeln är deremot föga liflig. Till utlandet föras för det mesta med egna fartyg, som vid 1853 års slut uppgingo till 466 af 53,610 läster, de flesta af ofvannämnda produkter, hvar emot införes salt, metaller och metall-arbeten, fisk, krydder, kaffe, thé, socker, viner, färgstoffer, läder, siden-, bomulls- och ylletyger m. m. Dels för kustfarten, dels på kortare utländska resor användas dessutom omkr. 900 landtmanna fartyg af omkr. 23,000 läster, förutom 11 ångfartyg. — *Finnarne*, den största delen af befolkningen, delade i två hufvudstammar: *Tavaster* och *Karelare*, äro arbetsamma, ihärdiga, idoga, modiga, allvarsamma, något dystra till lynnet och envisa, men trofasta och älskande sin Öfverhet och fäderneslandet. De älska sång, skaldkonst och musik. Med dem beslägtade äro *Lapparne*, som bo i yttersta nordn. *Svenskar* bebo Åland, kusterna af Nyland och Södra Österbotten samt skären deromkring. För öfrigt äro *Ryssar*, *Zigenare* och *Tyskar* till mindre antal spridda kring landet. Vid 1851 års slut uppgafs folkmängden, med undantag af militären, till 1,660,763 pers. (808,284 mankön och 852,479 qvinkön). Af dessa bekände 1,612,930 evangelisk-lutherska läran och de öfrige 47,833 den grekisk-kristna. Herrskande religion är således den lutherska: endast *Ryssarne* och en mindre del

Finnar bekänna sig till den grekiska. — För undervisningen finnes 1 Universitet, 5 Gymnasier, 12 Högre- och 32 Lägre-Elementar-Skolor, förutom flera andra skolor och bildningsanstalter.

Landets högsta styrelse handhafves i Kejsarns namn af en General-Guvernör och Kejsarliga Senaten; vid Ryska tronen föredragas ärenderna af en Minister Statssekreterare. — Finland har af ålder varit indeladt i 8 landskaper: *Egentliga Finland, Åland, Nyland, Satakunda, Tavastland, Savolaks, Karelen* och *Österbotten* med *Lappmarken*. För den inre ordningens och styrelsens skull är landet deladt i 8 Län, som styras af Guvernörer: *Åbo* och *Björneborgs Län* med *Åland, Nylands, Tavastehus, S:t Mikkels, Wiborgs, Kuopio, Wasa* samt *Uleåborgs* och *Kajana Län*. — Dessutom är landet för rättvisans skipande deladt i 3 Hofrätts-jurisdiktioner: *Åbo, Wasa* och *Wiborg*, samt i ekklesiastikt hänseende i 3 Stift: *Åbo Erke-Biskops* samt *Borgå* och *Kuopio Biskops* Stift.

1. *Åbo* och *Björneborgs Län* med *Åland* (488 qv. m. 292 t. Inv.). Består af *Egentliga Finland*, större delen af *Satakunda* och *Åland*. Detta sednare utgöres af en större ö, *fasta Åland*, och omkr. 80 bebodda holmar. Länet hör till de bördigaste och bäst odlade delar af landet. Utom vanliga sädesslag trifves hvetet temmeligen väl. Eken träffas på södra kusten och på *Åland*. Kalk brännes till icke ringa mängd i södra delen och på några af öarne. I länet finnas flera klädesfabriker samt glas- och jernbruk. Städer:

Åbo vid *Aura å*, (G.), landets äldsta stad, f. d. hufvudstad, säte för Hofrätt, Erke-Biskop, Gymnasium, Finska hushållnings-säll-

*) G. betyder säte för Guvernören öfver länet.

skapet; station för en Finsk Skarpskyttebataljon; vaxelkontor; har flera skolor, 1 sten- och 2 boktryckerier, 2 korrektionshus, betydlig handel, skeppsvarf, klädes-, segelduks-, tobaks- och andra fabriker. Fredsslut 1743. Nedbrann 1827. 15,977 inv. *) utom militären. På en udde vid Auras mynning ligger Åbo slott, det äldsta i landet. — Nådendal, gammal, oansenlig sjöstad med god hamn, bekant för sin strumpstickning. 562 inv. — Nystad, vid hafvet, betydlig handel med trädkärl, ylle- och linnetyger samt strumpor. Fredsslut 1721. 2,890 inv. — Raumo, gammal sjöstad, drifver samma handel som Nystad, bekant dessutom för sin spetsknöppling. 2,344 inv. — Björneborg vid Kuumo elf, en af Finlands äldsta och viktigaste städer, högre elementarskola, boktryckeri, segelduksfabrik, stark handel och skeppsbyggeri. 6,243 inv. Dess hamn är på Räfsö. Nedbrann 1852. — Mellan Näsijärvi och Pyhäjärvi: Tammerfors, landets största fabriksstad, med bomulsspinneri, klädesfabr. och pappersbruk, m. m. 3,207 inv. — På Åland: Skarpans, f. d. fästningsverk vid Bomarsund. Öar: Kimito, Korpo, Nagu, Kaxkerta, Pargas, Rimito, Töfsala, Gustafs Kapell, Kumlinge och Föglö.

2. *Nylands Län* (234 qv. m. 160 t. Inv.). Innefattar större delen af Nyland och en liten del af Tavastland. Landet är slätt, bördigt och välodladt; klimatet mildt. Har 2 kepparhyttor, flera jern- och kalkbruk samt fajance-fabrik. Städer:

Helsingfors på en i hafvet utlöpande landtunga, landets hufvudstad; säte för General-Guvernören öfver Finland och Kejsarliga Senaten; G., Alexanders Universitetet, Astronomiskt och Magnetiskt observatorium, 2 sten- och 5 boktryckerier, högre elementarskola och flera andra skolinrättningar. Station för Finska Lifgardet och Sjö-Equipaget. Vacker och välbyggd stad med 2 goda hamnar, skeppsvarf, stark handel, tobaks-, kort-, möbel-, spegel-, fajance- och kakel-, tvål- och ljus-, med flera fabriker. 16,416 inv. utom militären. Nära fem verst ifrån staden ligger Sveaborg, en af de starkaste fästningar i Europa, byggd på 7 holmar, af hvilka de förnämsta äro: Gustafssvärd, Vargön, Långörn, Stora Öster-Svartö. 1,284 inv. utom garnisonen.

*) Folkmängden är uppgifven efter 1850 års beräkning.

— Borgå, gammal sjöstad, Biskopssäte, gymnasium, högre elementarskola, boktryckeri, några mindre fabriker, mindre betydande handel. 2,950 inv. Landtdag 1809. — Lovisa vid en hafsvik, medelmåttig handel; nejden är rik på granit. 2,703 inv. Utanför staden på en ö i hafvet ligger fästet Svartholm. — Ekenäs, gammal sjöstad, obetydlig handel; känd för sina handskar och sin vassbuk. 1,445 inv. Nära Ekenäs ligger Hangöudd, sydligaste spetsen af Finland, med ruinerna af tvenne mindre fästen.

3. Tavasthus Län (343 qv. m. 152,500 inv.). Består af sydvästra delen af Tavastland och östligaste delen af Satakunda. Södra och sydvästra delen af länet är bättre odlad än de norra och östra delarne, hvilka äro mera bergiga, isynnerhet omkr. Päijäne. I den södra träffas äfven vildtvexande lönnar, ask och hassel. Utom åkerbruk och boskapsskötsel idkas här isynnerhet linodling. Nordvästra delen hör till de vackraste trakter i Finland. I länet finnas några klädesfabriker, kalkbruk samt ett glas- och pappersbruk. Stad:

Tavastehus, länets enda stad, i ett vackert läge, G., högre elementarskola, boktryckeri. 2,581 inv. Invid staden ligger det gamla Tavastehus slott, fordom Kronoborg och sedan Tavasteborg, anlagdt af Birger Jarl, nu korrektionshus för karlar

4. S:t Mikkels Län (431 qv. m. 148 t. inv.). Innefattar medlersta Savolaks och medlersta delen af östra Tavastland och är uppfyllt af sjöar, träsk, åsar och backar. Marken är mycket stenbunden, likväl skördas genom svedjande säd vanligen utöfver behöfvet, äfvensom betydligt bohvete i Savolaks. Boskapsskötseln är vigtig. De karelska, savolaksska och tavastländska hästarna äro berömda och eftersökta. På sjö- och myrmalm finns tillgång, äfvenså kalk. I Saimen och de öfriga sjöarne fiskas lax och muikkor, utom vanliga fiskslag. Städer:

Nyslott, på en holme mellan Haukivesi och Pihlajavesi, med högre elementarskola och med ett på en annan holme befäst slott,

fördom benämndt Olofsborg. 836 inv. — S:t Mikkel, ny anlagd stad vid en vik af Saimen, G., boktryckeri, besökt marknadsplats. 536 inv. — Heinola, ny anlagd stad vid Jyränköström s. o. ifrån Päijäne; högre elementarskola. 963 inv.

5. *Wiborgs Län* (779 qv. m. 273 t. inv.). Utgör största delen af det så kallade *gamla Finland* och innefattar södra och sydvestra Karelen, södra Savolaks samt smärre delar af Tavastland och Nyland. Norra delen af länet äfvensom trakterna s. om Saimen och ö. om Orihvesi äro ojemna eller utgöras af ofruktbara hedar. Länet är rikt på sjö- och myrjern, marmor, kalk, koppar och tenn. Åkerbruket har försummats, emedan allmogen hellre sysselsatt sig med forors släpande, men som lusten därför på sednare tider aftagit, har man mera begynt egna sig åt jordbruket. På Ryssland afsättes lax, marmor, granit, glas, hvaremot derifrån hemtas hufvudsakligen mjöl. Länet har flera fabriker och glasbruk. **Städer:**

Vid kusten ligga: Wiborg, gammal, väl befäst stad, byggd på 2 öar i Wiborgska viken, med 3 förstäder. Har G., Hofrätt, Gymnas., 6 kyrkor, 2 boktryckerier, korrektionshus för karlar; ansevärd handel, till största delen passiv; nederlägsort för norra Savolaks och Karelens produkter; tvål- och tobaksfabriker. 8,365 inv. — Fredrikshamn, befäst sjöstad, byggd i åttkant med 3 förstäder; kadettskola, högre elementarskola; handel med skeppsprodukter. 3,369 inv. Fredsslut 1809. — Vid Saimens södra strand: Willmanstrand med ett i närheten liggande fäste, nu korrektionshus för kvinnor. 1,103 inv. — Vid Ladoga: Keksholm med en liten fästning på 2 holmar vid Wuoksens mynning, gammal stad, handel på Petersburg med bräder, smör, fisk, pelsverk m. m. 1,435 inv. — Sordavala, idkar jemte Keksholm liflig handel på Petersburg; mycket besökt marknad. 665 inv. — Dessutom bör märkas fästningen Ruotsinsalmi (f. Svensksund) på en ö utanför Kymmene mynning, tillika köping. 1,896 inv. — Öar: i Finska Viken, Björkö och Hogland; i Ladoga, Walamo och Konnevits, hvardera med ett Grekiskt kloster.

6. *Kuopio Län* (800 qv. m. 196 t. inv.). Består

af norra Savolaks, norra Karelen och nordöstra Tavastland. Har i allmänhet ojemn mark och många vattendrag, rika på myrmalm. Skogarna gifva material åt en mängd sågqvarnar. Bräder, plankor, dernäst smör och pelsverk, fisk och villebråd äro förnämsta exportartiklar. Bohvete odlas betydligt, likasom i Wiborgs län, äfvensom något tobak mest af allmogen. Har flera jernbruk och blästerverk, 1 kopparverk och 1 klädesfabrik. Städer:

Kuopio i en vacker trakt vid Kallavesi, G., Biskop, gymnasium, högre elementarskola, vaxelkontor, boktryckeri, ljusfabrik, besökt marknad. 2,894 inv. — Joensuu, nyligen anlagd stad vid Pielis åns utlopp i Pyhäselkä. 129 inv.

7. *Wasa Län* (757 qv. m. 257,824 inv.). Består af södra Österbotten, nordöstra Satakunda och nordvestra Tavastland. Östra delen af länet är fullt af höjder, skogar, sjöar och kärr, den vestra deremot, utmed kusten, utgöres af jemn, god odlingsmark och frambringar säd till utförsel. Wasa-rågen är i synnerhet berömd och eftersökt till utsäde. I den vidlyftiga skärgården, som åtföljer kusten, idkas ett indrägtigt strömmingsfiske och skjäl-skytte. Inbyggarne äro i allmänhet kända för sin händighet i allehanda slöjder och isynnerhet i de nordligare socknarne finnas de yppersta timmermän och skeppsbyggare. Länet har 3 glas-, 3 jern- och 2 pappersbruk, några blästerverk, en mindre klädes- och tobaksfabriker samt landets enda krutbruk (*Östermyra*). Städer:

Wasa, G., Hofrätt, gymnas., högre elementarskola och andra undervisningsverk, vaxelkontor, boktryckeri, tobaks- och ettiksfabrik, skeppsbyggeri och betydlig handel. 3,665 inv. Nedbrann 1852. — Ny-Karleby vid Lappo elfs mynning, betydlig handel, god hamn, strömmingsfiske. 1,154 inv. — Jakobstad, med bekväma hamn, betydlig handel och skeppsbyggeri, tobaksfabrik. 1,542 inv. — Gamla-Karleby, en af landets största handelsstäder, med god hamn, ansenligt skeppsbyggeri, 2 tobaksfabriker. 2,379 inv. — Kristinestad vid hafvet, med bekväm hamn, ansenlig

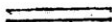
handel, icke obetydligt skeppsbyggeri, ymnigt strömmingsfiske, skedvattensfabrik och engelskt lädergarfveri. 2,404 inv. — Kaskö på en ö i hafvet, med förträfflig hamn, godt strömmingsfiske. 729 inv. — Jyväskylä, nyligen anlagd stad, vid Pääjänens norra strand. 587 inv. Öar: Valgrund, Replot och Björkö i Wasa skärgård.

8. *Uleåborgs och Kajana Län* (3,012 qv. m. 157 t. inv.). Består af norra Österbotten och Lappmarken. Österbotten är ett lågland, fullt af moras och hedar och genomskuret af en mängd elfvar, som i likhet med Lappmarkens äro rika på lax och taimen. I några vattendrag fiskas äfven perlor. På sjö- och myrmalm finnes godt förråd. Hufvudnäringar äro fiske, tjärubrännning och jagt. Jordmånen är öfverhufvudtaget svag. I södra delen af länet odlas dock icke obetydligt råg, till och med något hvete, i den norra mest korn, emedan rågen ofta skadas af frost. — I Lappmarken, som är uppfyllt af jordåsar och lägre berg, kan föga säd odlas i anseende till sommarns korthet. Lapparne, som äro små till vexten, godsinnade, men mycket vidskepliga och rädda, delas i Fiskar-Lappar och Nomad- eller Fjäll-Lappar. De bo i så kallade Kotar, ett slags tält, samt lefva mest af fisk och renkött. Länet har ett glasbruk, flere sågar och blästerverk. Städer:

Uleåborg vid Uleå-elfs mynning, en af landets största handelsstäder, G., högre elementarskola, vaxelkontor, boktryckeri, hushållningssällskap, tobaksfabrik, skeppsvarf, anseeligt laxfiske. 5,761 inv. — Brahestad vid hafvet, med god hamn, betydlig handel, skeppsfart och skeppsbyggeri, en mindre tobaksfabrik. De fattigare borgarne lefva mest af fiske. 2,301 inv. — Torneå på en ö i Torneå-elfs mynning, den nordligaste stad i landet och gränsstad, med obetydlig handel. 606 inv. — Kajana s. o. om Uleåträsk, ringa stad, med besökt marknad. 518 inv. — Norr om Torneå ligger berget Avasaksa, der solen synes hela mid-sommarnatten. — Ö: Karlö.

Lappmarken, som utgöres af *Torneå och Kemi Lapp-*

mark, har ingen stad, utan endast några köp- och handelsställen. Den är delad i 2 vidsträckta Pastorater *Utsjoki* och *Sodankylä*, med underlydande Kapellförsamlingar, bebodda till det mesta af kringflyttände Lappar. På flera ställen ha likväl finska nybyggare nedsatt sig och börjat drifva åkerbruk, så vidt jordmänen och klimatet tillåtit det.

Handledning i Allmänna Geografien.

Jorden, som är en af de himlakroppar eller stjernor, hvilka röra sig omkring *Solen* och fördenskull kallas *Planeter* eller rörliga stjernor, afbildas på globkartan i tvenne hälfter: *Östra* och *Vestra Jordhalvklotet*. På hvardera af dessa synes land och vatten omvexla med hvarandra så, att vattnet omger landet. De aldra största af vattnet kringflutna land kallas fast land (*kontinent*), mindre deremot öar, holmar. Allt land på jorden delas i 5 stora hufvuddelar, som kallas *Verldsdelar*. Dessa äro: *Europa*, *Asien*, *Afrika*, *Amerika* och *Australien*, eller *Nya Holland*. Af dessa ligga de 3 första i östra halvklotet och kallas äfven *Gamla verlden*, Amerika deremot ligger i vestra halvklotet och kallas *Nya verlden*, emedan det först 1492 blef upptäckt af Genuesarn Kristoffer Kolumbus. *Australien*, som räknas till den femte verldsdelen, utgöres af en stor ö, *Nya Holland*, jemte en stor mängd större och mindre öar och holmar, hvilka finnas dels i östra, dels i vestra halvklotet.

Den stora vattenmassa, som omger jorden, kallas *Verldshafvet (Oceanen)* och delas i 5 större haf:

I. *Norra Oceanen* eller *Norra Ishafvet* ligger omkring norra Polen emellan Europa, Asien och Amerika. Genom *Beringssund*, som skiljer Asien ifrån Amerika, står detta haf i förbindelse med Stilla hafvet. Det bildar följande vikar: på Europa *Hvita hafvet* och på Asien *Oby viken*. Öar deri äro: *Spitsbergen* och *Novaja Semblja*.

II. *Vestra Oceanen* eller *Atlantiska Hafvet* ligger emellan Europa, Afrika och Amerika. Dess vikar äro på Gamla världen: a) *Nordsjön* emellan Britannien, Tyskland, Danmark och Norige. Denna sjö fortsättes genom vikarne *Skagerack* och *Kattegat* samt sunden *Öresund*, *Stora* och *Lilla Belt* i *Östersjön*, ett stort innaahaf emellan Sverige, Tyskland, Ryssland och Finland. *Östersjön* åter bildar *Bottniska*, *Finska* och *Riga Vikarne*. — Genom *Kanalen* (sundet vid *Calais*) förenar sig *Nordsjön* äfven med *Atlantiska hafvet*. — Hafvet mellan Britannien och Irland kallas *Irländska sjön*. — b) *Biscaya Viken* mellan Frankrike och Spanien. — Hafvet utanför Spanien heter *Spanska sjön*. — c) *Medelhafvet*, ett stort innaahaf, hvars inlopp heter *Gibraltar sund*, mellan Europa, Asien och Afrika. Dess vikar äro: *Adriatiska hafvet* mellan Italien och Turkiet; *Aegeiska hafvet* el. *Archipelagen* mellan Grekland och Mindre Asien, jemte ett större innaahaf, *Svarta hafvet*, hvar till man inkommer genom sundet vid *Dardanellerna*, *Marmora sjön* och *Konstantinopolitanska sundet*. Svarta hafvet har åter till vik *Azovska sjön*, hvars inlopp heter sundet vid *Kertsch*. — Hafvet mellan Grekland och Italien kallas *Joniska hafvet* och det vester om Italien benämnes *Toskanska hafvet*. — d) *Guinea bugten* på Afrikas vestra kust. Hafvet här utanföre hetet *Ethiopi-*

iska hafvet. — På Amerika bildar Atlantiska hafvet följande vikar: *Baffins Viken* mellan Grönland och Amerika, *Hudsons Bay* mellan Labrador och Nya Vales, *Mexikanska Viken* mellan Mexiko och Vestindien och *Karaibiska hafvet* el. *Antilliska sjön* mellan Vestindien och Syd-Amerika. — Öar i Atlantiska hafvet: *Island*, *Britannien*, *Irland*, *Kanariska öarne* (Madeira), *Gröna Uddens öar*, *S:t Helena*, *Eldlandet*, *Vestindien* (*Kuba*, *Jamaika*, *Hayti*, *Portoriko*) och *Newfoundland*; — i Östersjön: *Seeland*, *Fyen*, *Bornholm*, *Gottland*, *Öland* och *Åland*; — i Medelhafvet: *Korsika*, *Sardinien*, *Sicilien*, *Joniska öarne*, *Kandia* el. *Kreta* och *Cypern*.

III. *Södra Oceanen* el. *Indiska hafvet* ligger mellan Afrika, Asien och Nya Holland och förenar sig med Stilla hafvet genom *Sunda sund* och *Malakka sund*. Det bildar två stora vikar: *Bengaliska viken* och *Arabiska hafvet*; detta sednare åter *Persiska viken* (sund: *Ormus*) och *Arabiska viken* el. *Röda hafvet* (sund: *Babel-Mandeb*). — Öar: *Madagaskar*, *Ceylon*.

IV. *Östra Oceanen* el. *Stilla hafvet* ligger mellan Asien, Nya Holland och Amerika, och bildar på Asien: *Ochotska hafvet*, *Gula hafvet*, *Japanska sjön* och *Chinesiska hafvet* med *Tonking* och *Siam viken*; — på Nya Holland: *Karpentaria viken*; — på Amerika: *Kaliforniska viken* och *Panama viken*. Nordligaste delen af detta haf heter *Kamshatka hafvet* och södra delen söder om eqvatorn *Söderhafvet*. Öar: *Japanska öarne* (*Nifon*, *Jesso*), *Philippinerna*, *Moluckerna* el. *Kryddöarne*, *Sunda öarne* (*Sumatra*, *Java*, *Borneå*, *Celebes*), *Nya Holland*, *Nya Guinea*, *Van Diemens land*, *Nya Seeland*, *Sandviksöarne* m. fl.

V. *Södra Ishafvet* ligger omkring södra Polen

och är till det mesta betäckt med fast is, som gör det alldeles otillgängligt.

Verldsdelarne.

1. *Europa* (168 t. qv. m. 250 mill. inv.) omgifves på tre sidor af haf, men på den fjerde sammanhängger det med *Asien* (gräns: *Uralska bergen* och *Ural floden*). I denna verldsdel märkas följande riken och hufvudstäder:

Ryssland, Kejsaredöme med hufvustaden *S:t Petersburg* (440 t. inv.); dess gamla hufvudstad är *Moskwa* (370 t.).

Finland, Storfurstendöme, hör under *Ryssland*: H:stad: *Helsingfors* (16,400).

Polen, Konungarike, lyder under *Ryssland*; h:st.: *Warschau* (140 t.).

Sverige och *Norige*, Konungariket, hvilka styras af gemensam konung. H:st. i *Sverige*: *Stockholm* (88 t.) och i *Norige*: *Kristiania* (24 t.).

Danmark, Konungarike, h:st. *Kjöpenhamn* (130 t.).

Stor-Britannien, Konungarike, bestående af *England*, *Skottland* och *Irland*, hvilka styras af samma Konung. H:städer: *London* (2½ mill.), *Edinburgh* (140 t.) och *Dublin* (270 t.).

Portugal, Konungarike, h:st.: *Lissabon* (260 t.).

Spanien, Konungarike, h:st.: *Madrid* (260 t.).

Frankrike, Kejsaredöme, h:st.: *Paris* (1 mill. inv.)

Belgien, Konungarike, h:st.: *Brüssel* (145 t.).

Holland, Konungarike, h:st.: *Haag* (72 t.).

Tyskland, som består af 36 sjelfständiga stater, bland hvilka märkas: *Preussen*, Konungarike, h:st.: *Berlin* (429 t.); *Hannover*, Konungarike, h:st.: *Hannover* (44 t.); *Mecklenburg*, Storhertigdöme, h:st.: *Schwerin* (18 t.); *Hessen*, Kurfurstendöme, h:st.: *Kassel* (36 t.); *Hessen*, Storhertigdöme, h:st.: *Darmstadt* (31 t.); *Baden*, Storhertigdöme, h:st.: *Karlsruhe* (26 t.); *Württemberg*, Konungarike, h:st.: *Stuttgart* (46 t.); *Bayern*, Konungarike, h:st.: *München* (107 t.); *Sachsen*, Konungarike, h:st.: *Dresden* (90 t.); *Österrike*, Kejsaredöme, h:st.: *Wien* (410 t.); *Böhmen*, Konungarike, lydande under Österrike, h:st.: *Prag* (122 t.); *Mähren*, Markgrefskap, likaledes lydande under Östarrrike, h:st.: *Brünn* (40t.).

Egentliga Preussen, Konungarike, lyder under Preussiska Konungen, h:st.: *Königsberg* (45 t.).

Ungern, Konungarike, lydande under Österrike, h:st.: *Pest* (85 t.).

Schweitz, Republik, som består af flera förenade, så kallade Kantoner, i hvilka märkas städerna *Bern*, *Zürich*, *Basel*, *Genève* el. *Genf*.

Italien, bestående af flera stater, såsom: *Sardinien*, Konungarike, h:st.: *Turin* (137 t.); *Lombardiet-Venedig*, Konungarike, som lyder under Österrike, städer: *Mailand* el. *Milano* (180 t.) och *Venedig* (120 t.); *Toskana*, Storhertigdöme, h:st.: *Florenz* (100 t.); *Kyrkostaten*,

som styres af Påfven, h:st.: *Rom* (170 t.); *Båda Sicilierna*, Konungarike, bestående af *Neapel* med h:st. *Neapel* (416 t.) och ön *Sicilien* med h:st. *Palermo* (188 t.).

Grekeland, Konungarike, h:st.: *Athen* (26 t.).

Turkiet, Kejsaredöme, h:st.: *Konstantinopel* (600t.).

2. *Asien* (883 t. qv. m. 550 mill. inv.) den största af verldsdelarne, omgifves på tre sidor af haf, på den fjerde hänger det tillsammans med Europa och genom näset vid *Suez* med Afrika. Här märkas: *Siberien*, hela den nordliga delen, som lyder under Ryska Kejsarn, h:st.: *Tobolsk* (26 t.); *Kiina*, näst Ryssland det största rike på jorden, h:st.: *Peking* (1½ mill.); *Japan*, består af flera öar vid Asiens östra kust, af hvilka den största är *Nipon*, med h:st.: *Jeddo* (2 mill.). *Indien*, hvaraf största delen lyder under England, h:st.: *Kalkutta* (2 mill.); *Persien*, h:st.: *Tcheran* (130 t.); *Arabien*, h:st.: *Mekka* (40 t.); *Mindre Asien* el. *Anadoli*, som lyder under Turkiet, med sjö- och handelsstaden *Smyrna* (150 t.). — Dessutom märkes i denna verldsdel *Palestina* eller det förlofvade landet, der Israels barn bodde, h:st.: *Jerusalem* (25 t.); lyder under Turkiet.

3. *Afrika* (545 t. qv. m. 100 mill. inv.), 3 gånger så stort som Europa, är en stor halfö, som genom näset vid *Suez* sammanhänger med Asien. I norra delen häraf märkas: *Egypten* med h:st.: *Kairo* (300 t), *Tripoli* och *Tunis*, som lyda under Turkiet, *Algier*, som lyder under Frankrike, och sjelfständiga Kejsaredömet *Marokko*, alla med städer af samma namn. De fyra sednare staternas strandboer äro illa beryktade sjörfvare. Söder om dessa stater ligger öcknen *Sahara*, jordens största öcken. I södra delen af denna verldsdel

märkes *Kaplandet*, som lyder under England, med h:st.: *Kap*, en förfriskningsort för Ostindiefarare.

4. *Amerika* (668 t. qv. m. 50 mill. inv.), inemot fyra gånger så stort som Europa, delas genom *Panama-näset* i *Norra* och *Södra Amerika*. I det förra märkas: *Förenta Staterna* med städerna *Vashington* (40 t.), *Boston* (140 t.), *New-York* (520 t.); *Kanada*, som lyder under England, h:st.: *Quebeck* (40 t.); *Mexiko*, fristat, h:st.: *Mexiko* (200 t.). Vid Stilla hafvet och hörande till Förenta Staterna ligger *Nya Kalifornien*, beryktadt för sin rikedom på guld. — I Södra Amerika märkas *Brasilien*, Kejsaredöme, h:st.: *Rio Janeiro* (200 t.); *Nya Granada*, fristat, h:st.: *Bogota* (48 t.); *Peru*, fristat, rikt på guld och silfver, h:st.: *Lima* (80 t.); *Bolivia*, fristat, likaså rikt på guld och silfver, h:st.: *Chuguisaka* (26 t.); *Kili*, fristat, poteternas hemland, h:st.: *St Jago* (68 t.); *La Plata fristaterna*, h:st.: *Buenos Ayrcs* (90 t.); *Uraguai*, fristat, h:st.: *Monte Video* (40 t.).

5. *Australien* (160 t. qv. m. 2 mill. inv.) innefattar *Nya Holjland*, som betraktas såsom fast land, på hvars kuster Engelsmännen ha kolonier, h:st.: *Sidney* (40 t.); *Nya Guinea*, *Van Diemens land*, *Nya Seeland*, *Skeppar öarne*, *Sällskaps öarne* och *Sandwichs öarne*, hvilka sistnämnda mycket besökas af Europeer, jemte en mängd andra öar och öflockar, som alla ligga emellan Asien och Amerika.

